

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра анатомії людини

Handwritten signature

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з науково-педагогічної роботи

Едуард БУРЯЧКІВСЬКИЙ

01 вересня 2024 року

РОБОЧА ПРОГРАМА З ДИСЦИПЛІНИ

Клінічна анатомія та оперативна хірургія

Рівень вищої освіти: другий (магістерський)

Галузь знань: 22 «Охорона здоров'я»

Спеціальність: 222 «Медицина»

Освітньо-професійна програма: Медицина

Робоча програма складена на основі освітньо-професійної програми «Медицина», підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 222 «Медицина» галузі знань 22 «Охорона здоров'я», ухваленою Вченою Радою ОНМедУ (протокол № 10 від 27 червня 2024 року).

Розробники:

д. мед. н., Заслужений працівник освіти України, проф. Аппельханс О.Л.,

к. мед. н., доц. Кошельник О.Л.

к. мед. н., доц. Нескоромна Н.В.,

ст. викладач Анцут О.А.,

ст. викладач Чеботарьова С.О.,

ст. викладач Урсу О.Ю.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри анатомії людини

Протокол № 1 від 26.08.2024р.

Завідувач кафедри

Олена АППЕЛЬХАНС

Погоджено із гарантом ОПП

Валерія МАРІЧЕРЕДА

Схвалено предметною цикловою методичною комісією з медико-біологічних дисциплін ОНМедУ

Протокол № 1 від "27" 08 2024р

Голова предметної циклової методичної комісії з медико-біологічних дисциплін

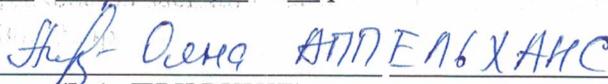
 Леонід ГОДЛІВСЬКИЙ

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри

Протокол № 1 від "27" серпня 2025р.

анатомії людини

Завідувач кафедри
(підпис)

(Ім'я ПРИЗВИЩЕ)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри

Протокол № ___ від "___" _____ 20__ р.

Завідувач кафедри
(підпис)

(Ім'я ПРИЗВИЩЕ)

1. Опис навчальної дисципліни:

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, спеціалізація, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни
Загальна кількість: Кредитів: 3 Годин: 90 Змістових модулів: 6	Галузь знань 22 «Охорона здоров'я» Спеціальність 222 «Медицина» Рівень вищої освіти другий (магістерський)	Денна форма навчання
		Обов'язкова дисципліна
		Рік підготовки: 2, 3
		Семестри IV, V
		Лекції (12 год.)
		Семінарські (0 год.)
		Практичні (48 год.)
		Лабораторні (0 год.)
		Самостійна робота (30 год.)
		у т.ч. індивідуальні завдання (0 год.)
Форма підсумкового контролю – диференційований залік		

2. Мета та завдання навчальної дисципліни, компетентності, програмні результати навчання.

Мета: Набуття кожним здобувачем вищої медичної освіти конкретних знань з клінічної анатомії, необхідних для обґрунтування клінічного діагнозу, розуміння патогенезу різних захворювань, розвитку можливих ускладнень, а також вибору найбільш раціональних методів хірургічного втручання, оволодіння технічними прийомами і навичками оперативних втручань.

Завдання:

- формування знань з клінічної анатомії ділянок тіла;
- вміння інтерпретувати топографо - анатомічні взаємозв'язки з позицій варіаційної та вікової клінічної анатомії;
- формування вмінь застосовувати знання з клінічної анатомії для обґрунтування діагнозу та розуміння патогенезу різних патологічних процесів;
- формування вмінь вибору найбільш раціональних методів хірургічного втручання;
- володіння технікою виконання основних оперативних втручань на трупах та тренажерах.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних компетентностей:

Інтегральна компетентність (ІК):

Здатність розв'язувати типові та складні задачі, у тому числі дослідницького та інноваційного характеру у сфері медицини. Здатність продовжувати навчання з високим ступенем автономії.

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК1 Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК2 Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК4 Знання та розуміння предметної галузі та розуміння професійної діяльності.

ЗК11 Здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел.

Спеціальні (фахові) компетентності (СК)

СК10. Здатність до виконання медичних маніпуляцій.

СК23. Здатність розробляти і реалізовувати наукові та прикладні проекти у сфері охорони здоров'я.

СК25. Дотримання професійної та академічної доброчесності, нести відповідальність за достовірність отриманих наукових результатів.

СК28. Здатність до застосування фундаментальних біомедичних знань на рівні, достатньому для виконання професійних задач у сфері охорони здоров'я.

Програмні результати навчання (ПРН):

ПРН1. Мати ґрунтовні знання із структури професійної діяльності. Вміти здійснювати професійну діяльність, що потребує оновлення та інтеграції знань. Нести відповідальність за професійний розвиток, здатність до подальшого професійного навчання з високим рівнем автономності.

ПРН2. Розуміння та знання фундаментальних і клінічних біомедичних наук на рівні, достатньому для вирішення професійних задач у сфері охорони здоров'я.

ПРН3. Спеціалізовані концептуальні знання, що включають наукові здобутки у сфері охорони здоров'я і є основою для проведення досліджень, критичне осмислення проблем у сфері медицини та дотичних до неї міждисциплінарних проблем, включаючи систему раннього втручання.

ПРН21. Відшукувати необхідну інформацію у професійній літературі та базах даних інших джерел, аналізувати, оцінювати та застосовувати цю інформацію.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач повинен:

Знати:

- загальний принцип поширеної будови тіла людини;
- клінічну анатомію ділянок тіла людини;
- клінічну анатомію внутрішніх органів людини;
- клінічну анатомію клітковинних просторів, судинно-нервових пучків;
- вікові та індивідуальні особливості будови, форми, топографії внутрішніх органів та інших анатомічних утворень;
- техніку використання хірургічних інструментів;
- основні етапи інструментальних втручань та маніпуляцій.

Вміти:

- демонструвати та описувати клінічну анатомію ділянок тіла людини, внутрішніх органів, клітковинних просторів, судинно-нервових пучків;
- використовувати знання з клінічної анатомії для обґрунтування анатомічної особливості тіла хворого при різних патологічних станах;
- користуватися основними хірургічними інструментами;
- обґрунтовувати вибір техніки інструментальних втручань, спираючись на знання клінічної анатомії;
- виконати основні маніпуляції, що проводяться у практичній хірургії і внутрішньої медицині на трупному матеріалі та тренажерах.

Оволодіти навичками: Виконувати медичні маніпуляції згідно з «Переліком практичних навичок та вмінь, якими необхідно опанувати».

3. Зміст навчальної дисципліни

Модуль 1. Клінічна анатомія та оперативна хірургія голови.

Конкретні цілі:

- знати основні поняття предмета, його задачі і методи дослідження;
- знати клінічну анатомію мозкового та лицевого відділів голови: межі ділянок, особливості анатомічної будови склепіння та основи черепа, пошарову будову кожної з ділянок мозкового та лицевого відділів голови, проєкції основних судинно-нервових пучків, три яруси венозної системи голови та їх практичне значення, клітковинні простори голови та локалізацію можливих нагнійних процесів і гематом, будову оболоней мозку та міжоболонних просторів, топографію привушної залози, лицевого нерву та гілок трійчастого нерва;
- вміти визначити межі глибокої ділянки лица, міжфасціальні клітковинні проміжки, топографію крилоподібного венозного сплетіння та сполучення його з венами суміжних ділянок;
- вміти орієнтуватися у видах черепно-мозкових ран та виконати первинну хірургічну обробку, вміти виконати остаточну зупинку кровотечі з усіх венозних ярусів голови.
- знати етапи виконання трепанації черепа, розтину гайморової та лобової пазух, артротомії.
- знати і вміти користуватися загальними хірургічними інструментами та спеціальним хірургічним інструментарієм для трепанації черепа та операцій на обличчі;
- знати можливі місця локалізації флегмон на лицьовому відділі голови та анатомічне обґрунтування проведення розрізів при гнійно-запальних процесах на обличчі.

Тема 1. Введення у дисципліну. Загальний хірургічний інструментарій. Техніка роз'єднання та з'єднання тканин. Види хірургічних швів та вузлів.

Тема 2. Клінічна анатомія мозкового відділу голови. Ділянки, пошарова будова. Особливості кровопостачання та венозного відтоку.

Тема 3. Клінічна анатомія лицевого відділу голови. Ділянки, пошарова будова. Особливості кровопостачання та венозного відтоку.

Тема 4. Оперативні втручання на голові: первинна хірургічна обробка ран голови, трепанація черепа, антротомія. Раціональні розрізи на обличчі. Розтин лобової та верхньощелепної пазухи.

Модуль 2. Клінічна анатомія та оперативна хірургія шиї.

Конкретні цілі:

- визначити зовнішні орієнтири шиї, межі ділянок шиї, трикутники;
- знати фасції шиї та міжфасціальні клітковинні простори;
- орієнтуватися у пошаровій будові кожного з трикутників шиї;
- знати клінічне значення сонного трикутника, його вміст і пошарову будову;
- орієнтуватися у топографо - анатомічній будові органів шиї (гортань, трахея, глотка, шийна частина стравоходу, щитовидна та паращитовидні залози);
- вміти виконати пошарове препарування у межах ділянок і орієнтуватися у топографічних співвідношеннях анатомічних утворень шиї;
- вміти обґрунтувати вибір варіанту оперативного втручання при асфіксії;
- знати техніку та вміти виконати верхню, середню та нижню трахеотомії;
- оволодіти прийомами виконання конікотомії;
- орієнтуватися у техніці виконання оголення та перев'язки магістральних судин шиї;
- орієнтуватися у техніці виконання вагосимпатичної блокади;
- орієнтуватися у техніці виконання резекції щитовидної залози;
- вміти користуватися спеціальним хірургічним інструментарієм при освоєнні техніки операцій на шиї.

Тема 5. Клінічна анатомія шиї. Ділянки, трикутники. Фасції шиї та міжфасціальні простори. Сонний трикутник, його вміст та клінічне значення. Клінічна анатомія органів шиї.

Тема 6. Оперативні втручання при асфіксії - конікотомія, крикотомія, трахеотомія. Резекція щитовидної залози за О.В. Ніколаєвим. Операції на судинах ший.

Тема 7. Узагальнююче заняття з клінічної анатомії та оперативної хірургії голови та ший.

Модуль 3. Клінічна анатомія та оперативна хірургія грудей.

Конкретні цілі:

- вміти визначити межі грудної стінки, провести проекційні лінії на грудній стінці;
- орієнтуватися у пошаровій будові грудної стінки, знати топографію міжреберних проміжків та судинно-нервового пучка міжреберья;
- топографію молочної залози, її будову та технологію хірургічних втручань при гнійних та онкологічних захворюваннях;
- вміти визначити межі грудної порожнини, плеври та легень;
- топографо-анатомічні та клінічні характеристики плевральних синусів, легеневих часток та сегментів;
- орієнтуватися у взаємовідносинах елементів кореня легень;
- вміти виконати пошарове препарування у межах ділянок і орієнтуватися у топографічних співвідношеннях анатомічних утворень ділянки грудей;
- вміти виконати пункцію плевральної порожнини;
- вміти охарактеризувати різні види пневмотораксів та вибрати методи їх усунення;
- вміти дати визначення середостіння, його меж та відділів;
- знати клінічну анатомію органів переднього та заднього середостіння;
- орієнтуватися у особливостях уроджених та набутих вадах серця (незрощення боталової протоки, коарктація аорти, стеноз легеневої артерії, дефекти міжпередсердної перегородки, тетрада Фалло);
- знати та вміти вибрати оперативні доступи до легень та серця;
- орієнтуватися у техніці операцій при уроджених вадах серця;
- орієнтуватися у техніці аорто-коронарного шунтування, стентування та пересадки серця.

Тема 8. Клінічна анатомія грудей. Топографія міжреберних проміжків. Діафрагма. Молочна залоза. Клінічна анатомія плеври, плевральних синусів, легень, трахеї, бронхів.

Тема 9. Клінічна анатомія середостіння. Клінічна анатомія серця, перикарда. Функціональна анатомія клапанів серця. Тимус. Стравохід. Великі судини та нерви середостіння.

Тема 10. Пункція плевральної порожнини. Види пневмотораксу, оперативне втручання для їх усунення. Оперативні доступи до органів грудної порожнини. Операції при недостатності коронарного кровообігу.

Модуль 4. Клінічна анатомія та оперативна хірургія передньобічної стінки живота та органів черевної порожнини, поперекової ділянки та заочеревинного простору

Конкретні цілі:

- вміти визначити межі живота, черевної, очеревиної та позаочеревиної порожнини;
- знати межі передньобічної стінки живота, поділ на ділянки;
- визначити проекцію органів черевної порожнини;
- знати пошарову будову відділів передньобічної стінки живота, кровопостачання та іннервацію;
- вміти виконати пошарове препарування зовнішнього та присереднього відділів стінки живота і орієнтуватися у топографічних співвідношеннях анатомічних утворень;
- знати хірургічну анатомію пахвинного та стегнового каналів;
- знати класифікацію гриж;
- знати відмінності вроджених та набутих гриж;
- знати відмінності оперативної техніки при виконанні герніотомії при защемлених і незащемлених грижах;

- знати етапи виконання герніотомії та види пластики гризових воріт при пахвинних, пупкових, стегових грижах;
- вміти обґрунтувати хірургічну та фізіологічну характеристику оперативних доступів до органів черевної порожнини;
- вміти виконати поздовжні (серединний, парамедіанний, трансректальний, параректальний), косі, поперечні та комбіновані доступи (розрізи) до органів черевної порожнини;
- орієнтуватися у видах кишкових швів та володіти технікою їх накладання;
- орієнтуватися у поверхах черевної порожнини, їх вмісту, проєкції органів черевної порожнини на передньобічну стінку живота та вміти вибрати раціональний оперативний доступ до них;
- знати будову та клінічну анатомію органів верхнього поверху черевної порожнини: печінки, жовчного міхура, шлунку, 12-палої кишки, селезінки; їх кровопостачання та іннервацію;
- знати оперативні доступи до органів верхнього поверху черевної порожнини та етапи гастростомії, гастроентеростомії, резекції шлунку, ваготомії, холецистектомія, холедохотомії; орієнтуватися у принципах виконання спленектомії та оперативних втручань на підшлунковій залозі;
- знати будову та клінічну анатомію органів та очеревинних утворень нижнього поверху черевної порожнини-тонкої та товстої кишок, мезентеріальних синусів, закутків;
- знати анатомічний зв'язок верхнього та нижнього поверхів черевної порожнини, вміти обґрунтувати шляхи розповсюдження гнійних процесів в черевній порожнини;
- знати оперативні доступи до органів нижнього поверху та послідовність виконання апендектомії, накладення калової нориці та протиприродного відхідника;
- вміти користуватися спеціальним хірургічним інструментарієм при освоєнні техніки операцій на органах черевної порожнини;
- знати межі поперекової ділянки, поширену будову медіального та латерального відділів, кровопостачання та іннервацію, слабкі місця;
- вміти визначити межі заочеревинного простору, клітковинні шари та фасції;
- орієнтуватися у розташуванні та топографії органів заочеревинного простору: нирок, надниркових залоз, сечоводів, великих судин та нервів. Знати їх анатомічну будову, кровопостачання та іннервацію;
- пояснити вибір оперативних доступів до нирок, техніку нефректотомії, пієлотомії, нефротомії.

Тема 11. Клінічна анатомія передньобічної стінки живота. Ділянки, шари, “слабкі місця”. Пахвинний канал. Клінічна анатомія стегового каналу, ділянки пупка та білої лінії живота. Оперативні доступи до органів черевної порожнини.

Тема 12. Поняття та класифікація гриж живота. Хірургічна анатомія та оперативне лікування пахвинних, стегових, пупкових гриж та гриж білої лінії живота.

Тема 13. Порожнина живота, її частини. Черевна порожнина. Клінічна анатомія очеревини. Сумки, канали, закутки.

Тема 14. Футлярна будова стінки органів шлунково-кишкового тракту. Клінічна анатомія шлунку, дванадцятипалої кишки. Кишкові шви. Резекція шлунку. Гастростомії. Ваготомії.

Тема 15. Клінічна анатомія печінки і жовчних шляхів. Холецистектомія. Клінічна анатомія та операції на підшлунковій залозі та селезінці.

Тема 16. Клінічна анатомія тонкої та товстої кишок. Морфологічні відмінності. Апендектомія, калова фістула та протиприродний відхідник. Функціональні відмінності.

Тема 17. Клінічна анатомія поперекової ділянки та заочеревинного простору. Операції на органах заочеревинного простору: пієлотомія, нефротомія, нефректотомія.

Тема 18. Узагальнююче заняття з клінічної анатомії та оперативної хірургії грудей, передньобічної стінки живота, черевної порожнини та заочеревинного простору.

Модуль 5. Клінічна анатомія та оперативна хірургія малого таза

Конкретні цілі:

- знати будову кістково-м'язової основи таза, анатомо - хірургічні особливості фасцій і клітковинних просторів, поверхи таза;
- знати топографію органів чоловічого таза;
- оволодіти прийомами оперативних доступів до органів чоловічого таза, знати послідовність і техніку оперативних втручань на сечовому міхурі, передміхуровій залозі, яєчку і прямій кишці;
- орієнтуватися в особливостях будови жіночого таза. Охарактеризувати особливості фасцій і клітковинних просторів жіночого таза;
- визначити топографію матки з придатками та поняття фіксуєчого та підвішуючого зв'язкового апарата матки;
- орієнтуватися в техніці виконання пункції заднього склепіння піхви, операції при позаматкової вагітності;
- вміти користуватися спеціальним хірургічним інструментарієм при освоєнні техніки операцій на органах малого таза.

Тема 19. Клінічна анатомія чоловічого таза: кістки, м'язи, фасції, клітковинні простори, поверхи. Хірургічна анатомія органів чоловічого таза. Операції на сечовому міхурі, яєчку, прямій кишці.

Тема 20. Клінічна анатомія жіночого таза. Хірургічна анатомія органів жіночого таза. Пункція заднього склепіння піхви. Операції при позаматковій вагітності.

Модуль 6. Клінічна анатомія та оперативна хірургія кінцівок

Конкретні цілі:

- ознайомитись із вченням про судинні вмістилища і футлярну будову кінцівок;
- визначати межі надпліччя, плеча, ліктьового суглоба, ділянки передпліччя і кисті;
- знати поширену будову, хірургічну анатомію фасцій і клітковинних просторів, кровопостачання і іннервацію надпліччя, плеча, ліктьового суглоба, ділянки передпліччя і кисті;
- вміти виконати поширене препарування в межах ділянок і орієнтуватися в топографічних співвідношеннях анатомічних утворень;
- дати анатомічне обґрунтування шляхів поширення флегмон та гематом верхньої кінцівки;
- знати техніку і послідовність операцій при гнійних захворюваннях кисті;
- визначати межі сідничної ділянки, підколінної ямки, коліна, гомілки і стопи;
- знати поширену будову, хірургічну анатомію фасцій і клітковинних просторів, кровопостачання і іннервацію сідничної ділянки, підколінної ямки, коліна, гомілки і стопи;
- знати стінки та вміст м'язово-фасціальних каналів верхньої та нижньої кінцівок;
- знати судинно-нервові пучки кінцівок, взаємовідношення їх елементів та проєкційні лінії судин та нервів на поверхню тіла;
- оволодіти оперативною технікою оголення і перев'язки магістральних судин кінцівок, накладення судинного шва, безшовне і механічне з'єднання судин;
- вивчити загальні принципи і техніку виконання основних операцій на кістках та суглобах: остеотомії, остеосинтезу, пункції суглобів верхньої та нижньої кінцівок, заміни суглобів;
- вміти користуватися спеціальним хірургічним інструментарієм при освоєнні техніки операцій на кістках та суглобах;
- охарактеризувати техніку і послідовність виконання основних етапів ампутації кінцівок, способів обробки судин, нервів, окістя і м'яких тканин при ампутації;
- знати етапи і техніку виконання трьохмоментної конусно-кругової ампутації за Пироговим, техніку кістково-пластичної ампутації стегна і гомілки;
- оволодіти загальними принципами і технікою накладання швів на нерви.

Тема 21. Клінічна анатомія верхньої кінцівки: пошарова будова, канали, борозни, проекції судин. Надпліччя: підключична, дельтоподібна, лопаткова і пахвова ділянки. Ділянка плеча та плечового суглоба. Клінічна анатомія ліктювого суглоба, ділянки передпліччя та кисті. Простір Пирогова. Операції при гнійних захворюваннях кисті.

Тема 22. Клінічна анатомія сідничної ділянки. Квадранти. Над- та підгрушоподібний отвори, їх вміст. Розповсюдження запальних процесів з тазу на передню та задню поверхні стегна. Стегновий, затульний та привідний канали. Клінічна анатомія стегна, підколінної ямки, коліна, гомілки та стопи. М'язи, трикутники, борозни, канали стегна, гомілки.

Тема 23. Операції на кінцівках. Остеотомія, остеосинтез. Ампутації. Доступи та перев'язка магістральних судин.

Диференційований залік.

4. Структура навчальної дисципліни.

Тема	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота здобувача	Усього
Тема1. Введення у дисципліну. Загальний хірургічний інструментарій. Техніка роз'єднання та з'єднання тканин. Види хірургічних швів та вузлів.	0,5	2	1	3,5
Тема 2. Клінічна анатомія мозкового відділу голови. Ділянки, пошарова будова. Особливості кровопостачання та венозного відтоку.	0,5	2	1	3,5
Тема 3. Клінічна анатомія лицевого відділу голови. Ділянки, пошарова будова. Особливості кровопостачання та венозного відтоку.	0,5	2	1	3,5
Тема 4. Оперативні втручання на голові: первинна хірургічна обробка ран голови, трепанація черепа, антротомія. Рациональні розрізи на обличчі. Розтин лобної, верхньощелепної пазухи.	0,5	2	1	3,5
Тема 5. Клінічна анатомія шиї. Ділянки, трикутники. Фасції шиї та міжфасціальні простори. Сонний трикутник, його вміст. Клінічна анатомія органів шиї.	1	2	1	4
Тема6. Оперативні втручання при асфіксії - конікотомія, крикотомія, трахеотомія. Резекція щитовидної залози за О.В. Ніколаєвим. Операції на судинах шиї.	1	2	1	4
Тема 7. Узагальнююче заняття з клінічної анатомії та оперативної хірургії голови та шиї.		2	1	3
Тема 8. Клінічна анатомія грудей. Топографія міжреберних проміжків. Діафрагма. Молочна залоза. Клінічна анатомія плеври, плевральних синусів, легень, трахеї, бронхів.	0,5	2	1	3,5
Тема 9. Клінічна анатомія середостіння. Клінічна анатомія серця, перикарда. Функціональна анатомія клапанів серця. Тимус. Стравохід. Великі судини та нерви середостіння.	0,5	2	1	3,5
Тема 10. Пункція плевральної порожнини.	1	2		

Види пневмотораксу, оперативне втручання для їх усунення. Оперативні доступи до органів грудної порожнини. Операції при недостатності коронарного кровообігу.			1	4
Тема 11. Клінічна анатомія передньобічної стінки живота. Ділянки, шари, “слабкі місця”. Пахвинний канал. Клінічна анатомія стегнового каналу, ділянки пупка та білої лінії живота. Оперативні доступи до органів черевної порожнини.		2	1	3
Тема 12. Поняття та класифікація гриж передньобічної стінки живота. Хірургічна анатомія та оперативне лікування пахвинних, стегнових, пупкових гриж та гриж білої лінії живота.	0,5	2	1	3.5
Тема 13. Порожнина живота, її частини. Черевна порожнина. Клінічна анатомія очеревини. Сумки, канали, закутки.		2	1	3
Тема 14. Футлярна будова стінки органів шлунково-кишкового тракту. Клінічна анатомія шлунку, дванадцятипалої кишки. Кишкові шви. Резекція шлунку. Гастростомії. Ваготомії.	0,5	2	1	3.5
Тема 15. Клінічна анатомія печінки і жовчних шляхів. Холецистектомія. Клінічна анатомія та операції на підшлунковій залозі та селезінці.	0,5	2	1	3.5
Тема 16. Клінічна анатомія тонкої та товстої кишок. Морфологічні відмінності. Апендектомія, калова фістула та протиприродний відхідник. Функціональні відмінності.	0,5	2	1	3.5
Тема 17. Клінічна анатомія поперекової ділянки та заочеревинного простору. Операції на органах заочеревинного простору: пиелотомія, нефротомія, нефректомія.	1	2	1	4
Тема 18. Узагальнююче заняття з клінічної анатомії та оперативної хірургії грудей, передньобічної стінки живота, черевної порожнини та заочеревинного простору.		2	1	3
Тема 19. Клінічна анатомія чоловічого тазу: кістки, м’язи, фасції, клітковинні простори, поверхи. Хірургічна анатомія органів чоловічого тазу. Операції на сечовому міхуру, яєчку, прямій кишці.	0,5	2	1	3.5
Тема 20. Клінічна анатомія жіночого тазу. Хірургічна анатомія органів жіночого тазу. Пункція заднього склепіння піхви. Операції при позаматковій вагітності.	0,5	2	1	3.5
Тема 21. Клінічна анатомія верхньої кінцівки: м’язи, канали, борозни, проекції судин. Надпліччя: підключична, дельтоподібна, лопаткова і пахвова ділянки. Ділянка плеча та	0,5	2	1	3.5

плечового суглоба. Клінічна анатомія ліктьового суглоба, ділянки передпліччя та кисті. Простір Пирогова. Операції при гнійних захворюваннях кисті.				
Тема 22. Клінічна анатомія сідничної ділянки. Квадранти. Над- та під- грушоподібний отвори, їх 2вміст. Розповсюдження запальних процесів з тазу на передню та задню поверхні стегна. Стегновий, затульний та привідний канали. Клінічна анатомія стегна, підколінної ямки, коліна, гомілки та стопи. М'язи, трикутники, борозни, канали стегна, гомілки.	0,5	2	1	3,5
Тема 23. Операції на кінцівках. Остеотомія, остеосинтез. Ампутації. Доступи та перев'язка магістральних судин.	1	2	2	5
Усього	2	6	4	12
Диференційований залік		2	6	8
Разом за дисципліну	12	48	30	90

5. Теми лекційних / семінарських / практичних / лабораторних занять

5.1. Теми лекційних занять

№ з/п	Тема	Кількість годин
1.	Вступна лекція. Предмет, завдання та історія клінічної анатомії та оперативної хірургії. Клінічна анатомія та оперативна хірургія голови.	2
2.	Клінічна анатомія та оперативна хірургія шії.	2
3.	Клінічна анатомія та оперативна хірургія грудей.	2
4.	Клінічна анатомія та оперативна хірургія передньобічної стінки живота та черевної порожнини.	2
5.	Клінічна анатомія та оперативна хірургія поперекової ділянки, позаочеревинного простору та малого тазу.	2
6.	Клінічна анатомія та оперативна хірургія верхньої та нижньої кінцівок.	2
	Разом	12

5.2. Теми практичних занять

№ з/п	Тема	Кількість годин
Модуль 1		
«Клінічна анатомія та оперативна хірургія голови»		
1.	Введення у дисципліну. Загальний хірургічний інструментарій. Техніка роз'єднання та з'єднання тканин. Види хірургічних швів та вузлів.	2
2.	Клінічна анатомія мозкового відділу голови. Ділянки, пошарова будова. Особливості кровопостачання та венозного відтоку.	2
3.	Клінічна анатомія лицевого відділу голови. Ділянки, пошарова будова. Особливості кровопостачання та венозного відтоку.	2
4.	Оперативні втручання на голові: первинна хірургічна обробка ран голови, трепанація черепа, антротомія. Раціональні розрізи на обличчі. Розтин лобної, верхньощелепної пазухи.	2
Модуль 2		
«Клінічна анатомія та оперативна хірургія шії»		
5.	Клінічна анатомія шії. Ділянки, трикутники. Фасції шії та міжфасціальні	2

	простори. Сонний трикутник, його вміст. Клінічна анатомія органів шії.	
6.	Оперативні втручання при асфіксії - конікотомія, крикотомія, трахеотомія. Резекція щитовидної залози за О.В. Ніколаєвим. Операції на судинах шії.	2
7.	Узагальнююче заняття з клінічної анатомії та оперативної хірургії голови та шії.	2
Модуль 3		
«Клінічна анатомія та оперативна хірургія грудей»		
8.	Клінічна анатомія грудей. Топографія міжреберних проміжків. Діафрагма. Молочна залоза. Клінічна анатомія плеври, плевральних синусів, легень, трахеї, бронхів.	2
9.	Клінічна анатомія середостіння. Клінічна анатомія серця, перикарда. Функціональна анатомія клапанів серця. Тимус. Стравохід. Великі судини та нерви середостіння.	2
10.	Пункція плевральної порожнини. Види пневмотораксу, оперативне втручання для їх усунення. Оперативні доступи до органів грудної порожнини. Операції при недостатності коронарного кровообігу.	2
Модуль 4		
«Клінічна анатомія та оперативна хірургія передньобічної стінки живота та органів черевної порожнини, поперекової ділянки і заочеревинного простору»		
11.	Клінічна анатомія передньобічної стінки живота. Ділянки, шари, “слабкі місця”. Пахвинний канал. Клінічна анатомія стегового каналу, ділянки пупка та білої лінії живота. Оперативні доступи до органів черевної порожнини.	2
12.	Поняття та класифікація гриж передньобічної стінки живота. Хірургічна анатомія та оперативне лікування пахвинних, стегових, пупкових гриж та гриж білої лінії живота.	2
13.	Порожнина живота, її частини. Черевна порожнина. Клінічна анатомія очеревини. Сумки, канали, закутки.	2
14.	Футлярна будова стінки органів шлунково-кишкового тракту. Клінічна анатомія шлунку, дванадцятипалої кишки. Кишкові шви. Резекція шлунку. Гастростомії. Ваготомії.	2
15.	Клінічна анатомія печінки і жовчних шляхів. Холецистектомія. Клінічна анатомія та операції на підшлунковій залозі та селезінці.	2
16.	Клінічна анатомія тонкої та товстої кишок. Морфологічні відмінності. Апендектомія, калова фістула та протиприродний відхідник. Функціональні відмінності.	2
17.	Узагальнююче заняття з клінічної анатомії та оперативної хірургії грудей, передньобічної стінки живота та черевної порожнини.	2
18.	Клінічна анатомія поперекової ділянки та заочеревинного простору. Операції на органах заочеревинного простору: піелотомія, нефротомія, нефректотомія.	2
Модуль 5		
«Клінічна анатомія та оперативна хірургія малого тазу»		
19.	Клінічна анатомія чоловічого тазу: кістки, м'язи, фасції, клітковинні простори, поверхи. Хірургічна анатомія органів чоловічого тазу. Операції на сечовому міхуру, яєчку, прямій кишці.	2
20.	Клінічна анатомія жіночого тазу. Хірургічна анатомія органів жіночого тазу. Пункція заднього склепіння піхви. Операції при позаматковій вагітності.	2
Модуль 6		
«Клінічна анатомія та оперативна хірургія кінцівок»		
21.	. Клінічна анатомія верхньої кінцівки: м'язи, канали, борозни, проєкції судин. Надпліччя: підключична, дельтоподібна, лопаткова і пахвова	2

	ділянки. Ділянка плеча та плечового суглоба. Клінічна анатомія ліктьового суглоба, ділянки передпліччя та кисті. Простір Пирогова. Операції при гнійних захворюваннях кисті.	
22.	Клінічна анатомія сідничної ділянки. Квадранти. Над- та під-грушоподібний отвори, їх вміст. Розповсюдження запальних процесів з тазу на передню та задню поверхні стегна. Стегновий, затульний та привідний канали. Клінічна анатомія стегна, підколінної ямки, коліна, гомілки та стопи. М'язи, трикутники, борозни, канали стегна, гомілки.	2
23.	Операції на кінцівках. Остеотомія, остеосинтез. Ампутації. Доступи та перев'язка магістральних судин.	2
	Диференційований залік.	2
	РАЗОМ:	48

5.3. Теми семінарських занять

Семінарські заняття не передбачені

5.4. Теми лабораторних занять

Лабораторні заняття не передбачені.

6. Самостійна робота здобувача вищої освіти

№ з/п	Тема	Кількість годин
1	Підготовка до практичних занять – теоретична підготовка та опрацювання практичних навичок	23
2	Опрацювання тем, які не входять до плану аудиторних занять	
2.1	Клінічна анатомія хребта і спинного мозку. Техніка поперекової пункції. Лямінектомія.	1
3.	Підготовка до диференційованого заліку	6
	РАЗОМ	30

7. Методи навчання

Лекційні заняття: сприйняття викладеного матеріалу і складання конспекту.

Практичні заняття: відповідь, пояснення, бесіда, робота с книгою, вирішення ситуаційних задач, демонстрація та відпрацювання практичних навичок за переліком на симуляційних муляжах та в спеціальному класі, обладнаному як операційна, коректне користування хірургічним інструментарієм.

Самостійна робота: теоретична підготовка до наступного практичного заняття, вивчення обов'язкової та додаткової літератури, текстів лекцій, перегляд навчальних відеофільмів, рішення тематичних тестових завдань, розв'язання тематичних ситуаційних задач. відпрацювання практичних навичок, написання оглядів літератури, рефератів та презентацій за окремими темами навчального матеріалу з використанням додаткової навчальної та наукової літератури, написання протоколів маніпуляції і операцій за встановленими темами.

8. Форми контролю та методи оцінювання (у т.ч. критерії оцінювання результатів навчання)

Поточний контроль: усне опитування, тестування, оцінювання виконання практичних навичок, оцінювання активності на занятті.

Підсумковий контроль: диференційований залік.

Оцінювання поточної навчальної діяльності на практичному занятті:

1. Оцінювання теоретичних знань з теми заняття:

- методи: опитування, тестування, вирішення ситуаційної клінічної задачі
 - максимальна оцінка – 5, мінімальна оцінка – 3, незадовільна оцінка – 2.
2. Оцінка практичних навичок та маніпуляцій з теми заняття:
- методи: оцінювання правильності виконання практичних навичок
 - максимальна оцінка – 5, мінімальна оцінка – 3, незадовільна оцінка – 2.
- Оцінка за одне практичне заняття є середньоарифметичною за всіма складовими і може мати лише цілу величину (5, 4, 3, 2), яка округлюється за методом статистики.

Критерії поточного оцінювання на практичному занятті

Оцінка	Критерії оцінювання
«5»	Здобувач вільно володіє матеріалом, бере активну участь в обговоренні та вирішенні ситуаційної клінічної задачі, впевнено демонструє практичні навички під час виконання алгоритму практичної дії, інтерпретації даних клінічного, лабораторних та інструментальних досліджень, висловлює свою думку з теми заняття, демонструє клінічне мислення.
«4»	Здобувач добре володіє матеріалом, бере участь в обговоренні та вирішенні ситуаційної клінічної задачі, демонструє практичні навички під час виконання алгоритму практичної дії та інтерпретації даних клінічного, лабораторних та інструментальних досліджень з деякими помилками, висловлює свою думку з теми заняття, демонструє клінічне мислення.
«3»	Здобувач недостатньо володіє матеріалом, невпевнено бере участь в обговоренні та вирішенні ситуаційної клінічної задачі, демонструє практичні навички під час виконання алгоритму практичної дії та інтерпретації даних клінічного, лабораторних та інструментальних досліджень з суттєвими помилками.
«2»	Здобувач не володіє матеріалом, не бере участь в обговоренні та вирішенні ситуаційної клінічної задачі, не демонструє практичні навички під час виконання алгоритму практичної дії та інтерпретації даних клінічного, лабораторних та інструментальних досліджень.

До підсумкового контролю у формі диференційованого заліку допускаються лише ті здобувачі, які виконали вимоги навчальної програми з дисципліни, не мають академічної заборгованості та їх середній бал за поточну навчальну діяльність з дисципліни становить не менше 3,00.

Оцінювання результатів навчання під час підсумкового контролю

Зміст оцінюваної діяльності	Кількість балів
Відповідь на теоретичні запитання.	2
Практичне завдання за типом ОСКІ.	3

Оцінювання результатів навчання здобувачів під час підсумкового контролю – диференційованого заліку

Оцінка	Критерії оцінювання
Відмінно	Здобувач освіти правильно, точно і повно виконав всі завдання, чітко і логічно відповів на поставлені запитання. Ґрунтовно і всебічно знає зміст теоретичних питань, вільно володіє професійною та науковою термінологією. Логічно мислить і будує відповідь, вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичних завдань. При вирішенні клінічної задачі правильно інтерпретував дані анамнезу, результати клінічних, лабораторних та інструментальних досліджень, правильно відповідав на всі поставлені питання і переконливо обґрунтовував свою точку зору, міг запропонувати та обґрунтувати альтернативний варіант рішення з окремих питань. При розв'язанні практичного завдання за

	типом ОСКІ правильно демонстрував виконання практичних навичок, точно дотримувався алгоритму їхнього виконання.
Добре	Здобувач освіти достатньо повно виконав всі завдання, чітко і логічно відповів на поставлені запитання. Достатньо глибоко і всебічно знає зміст теоретичних питань, володіє професійною та науковою термінологією. Логічно мислить і будує відповідь, використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичних завдань. Але при викладанні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускає несуттєві помилки, які усуваються самим здобувачем, коли на них вказує викладач. При вирішенні клінічної задачі припускався несуттєвих помилок чи неточностей в інтерпретації даних анамнезу, результатів клінічних, лабораторних та інструментальних досліджень, без суттєвих помилок відповідав на всі поставлені питання, повно обґрунтовував свою точку зору, проте пропозиція альтернативного варіанту викликала утруднення. При розв'язанні практичного завдання за типом ОСКІ допустив незначні похибки в алгоритмі та техніці виконання навички, виправлені за вказівкою викладача.
Задовільно	Здобувач освіти у неповному обсязі виконав всі завдання, відповіді на додаткові та навідні запитання мають нечіткий, розпливчастий характер. Володіє основним обсягом теоретичних знань, неточно використовує професійну та наукову термінологію. Відчуває значні труднощі при побудові самостійної логічної відповіді, у застосуванні теоретичних знань при аналізі практичних завдань. У відповідях мають місце суттєві помилки. При вирішенні клінічної задачі з помилками інтерпретував дані анамнезу, результати клінічних, лабораторних та інструментальних досліджень, не знав окремих деталей, допускав неточності у відповідях на питання, недостатньо правильно обґрунтовував свої відповіді та трактував формулювання, відчував труднощі у виконанні завдань та пропозиції альтернативних варіантів. При розв'язанні практичного завдання за типом ОСКІ припустився значних похибок у алгоритмі та техніці виконання навички.
Незадовільно	Здобувач освіти не виконав завдання, у більшості випадків не дав відповіді на додаткові та навідні запитання. Не опанував основний обсяг теоретичних знань, виявив низький рівень володіння професійною та науковою термінологією. Відповіді на питання є фрагментарними, непослідовними, нелогічними, не може застосовувати теоретичні знання при аналізі практичних завдань. У відповідях має місце значна кількість грубих помилок. При вирішенні клінічної задачі не міг інтерпретувати отримані дані анамнезу, результати клінічних, лабораторних та інструментальних досліджень, відповісти на поставлені питання, або допускав у відповідях суттєві помилки; не міг обґрунтувати свої рішення чи робив це не переконливо. Альтернативних варіантів не пропонував. При розв'язанні практичного завдання за типом ОСКІ не продемонстрував або припустився грубих помилок і похибок в алгоритмі та техніці виконання навички.

9. Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти

Оцінка за дисципліну складається на 50,0% з оцінки за поточну успішність та на 50,0% з оцінки за диференційний залік.

Отриманий середній бал за навчальну дисципліну для здобувачів, які успішно опанували робочу програму навчальної дисципліни, конвертується з традиційної

чотирибальної шкали у бали за 200-бальною шкалою, як наведено у таблиці:

Таблиця конвертації традиційної оцінки у багатобальну шкалу

Традиційна чотирибальна шкала	Багатобальна 200-бальна шкала
Відмінно («5»)	185 – 200
Добре («4»)	151 – 184
Задовільно («3»)	120 – 150
Незадовільно («2»)	Нижче 120

Багатобальна шкала (200-бальна шкала) характеризує фактичну успішність кожного здобувача із засвоєння освітньої компоненти. Конвертація традиційної оцінки (середній бал за навчальну дисципліну) в 200-бальну виконується інформаційно-технічним відділом Університету.

Відповідно до отриманих балів за 200-бальною шкалою, досягнення здобувачів оцінюються за рейтинговою шкалою ECTS. Подальше ранжування за рейтинговою шкалою ECTS дозволяє оцінити досягнення здобувачів з освітньої компоненти, які навчаються на одному курсі однієї спеціальності, відповідно до отриманих ними балів.

Шкала ECTS є відносно-порівняльною рейтинговою, яка встановлює належність здобувача до групи кращих чи гірших серед референтної групи однокурсників (факультет, спеціальність). Оцінка «А» за шкалою ECTS не може дорівнювати оцінці «відмінно», а оцінка «В» – оцінці «добре» тощо. При конвертації з багатобальної шкали межі оцінок «А», «В», «С», «D», «Е» за шкалою ECTS не співпадають з межами оцінок «5», «4», «3» за традиційною шкалою. Здобувачі, які одержали оцінки «FX» та «F» («2») не вносяться до списку здобувачів, що ранжуються. Оцінка «FX» виставляється здобувачам, які набрали мінімальну кількість балів за поточну навчальну діяльність, але яким не зарахований підсумковий контроль. Оцінка «F» виставляється здобувачам, які відвідали усі заняття з дисципліни, але не набрали середнього балу (3,00) за поточну навчальну діяльність і не допущені до підсумкового контролю.

Здобувачі, які навчаються на одному курсі (однієї спеціальності), на підставі кількості балів, набраних з дисципліни, ранжуються за шкалою ECTS таким чином:

Конвертація традиційної оцінки з дисципліни та суми балів за шкалою ECTS

Оцінка за шкалою ECTS	Статистичний показник
A	Найкращі 10% здобувачів
B	Наступні 25% здобувачів
C	Наступні 30% здобувачів
D	Наступні 25% здобувачів
E	Наступні 10% здобувачів

10. Методичне забезпечення

- Робоча програма навчальної дисципліни
- Силабус
- Методичні розробки до практичних занять
- Методичні рекомендації до самостійної роботи здобувачів вищої освіти
- Мультимедійні презентації
- Навчальні відеофільми
- Ситуаційні клінічні завдання
- Електронний банк тестових завдань за підрозділами з дисципліни
- Koshelnyk E.L. Basics of clinical anatomy and operative surgery: study guide for students / E.L.Koshelnyk, A.G.Popov. – Odessa: Odessa State Medical University, 2019. – 103 p.

11. Питання для підготовки до диференційованого заліку

1. Клінічна анатомія лобно-тім'яно-потиличної області: шари, клітковинні простори, їх роль у поширенні запального процесу. Оболони головного мозку. Міжоболонні простори. Пазухи твердої мозкової оболонки, їх зв'язок з позачерепними венами.
2. Клінічна анатомія скроневої області. Шари, клітковинні простори та їх зв'язок з іншими клітковинними просторами. Клінічна анатомія області соскоподібного відростка, його будова. Трепанакційний трикутник. Антротомія, можливі ускладнення.
3. Первинна хірургічна обробка черепно-мозкових ран. Етапи операції. Способи зупинки кровотечі з судин м'яких тканин, диплоетичних вен, синусів твердої мозкової оболони. Декомпресійна та кістково-пластична трепанації черепа та їх відмінності.
4. Навколоушна - жувальна ділянка. Навколоушна слинна залоза, її розташування, «слабкі місця» капсули, проекція на шкіру вивідного протока. Лицьовий нерв. Вихід з черепа. Гілки. Обґрунтування раціональних розрізів на обличчі.
5. Глибока область обличчя. Клітковинні проміжки, їх зв'язок з клітковинними просторами голови та шиї. Верхньощелепна артерія та її відділи (перерахувати), гілки кожного відділу. Трійчастий нерв. Ядра, формування гілок, місця виходу з черепа та на обличчі.
6. Клінічна анатомія носа. Приноскові пазухи, їх зв'язок з порожниною носу.
7. Язик: м'язи, кровопостачання та іннервація слизової оболонки та м'язів язика. Перев'язка язикової артерії.
8. Розтин лобової пазухи. Оперативний доступ та етапи операції. Розтин верхньощелепної пазухи. Оперативний доступ, етапи операції.
9. Клінічна анатомія шиї: міжи, трикутники, фасції, клітковинні простори.
10. Сонний трикутник шиї: межі, поширена будова, судинно-нервовий пучок. Перев'язка загальної та зовнішньої сонної артерій.
11. Клінічна анатомія органів шиї: щитоподібна та паращитоподібні залози, гортань, глотка.
12. Трахеотомія: види, техніка операції, можливі ускладнення, спеціальні інструменти. Конікотомія, крікотомія. Субтотальна субфасціальна резекція щитоподібної залози: оперативний доступ, етапи операції, можливі ускладнення.
13. Клінічна анатомія міжреберних проміжків, їх вміст, топографія судинно-нервового пучка. Діафрагма. Слабкі місця діафрагми.
14. Клінічна анатомія молочної залози. Віддік лімфи в нормі та при злоякісних пухлинах молочної залози. Гнійні мастити, їх різновиди. Розрізи при маститах. Пухлини молочної залози. Радикальна мастектомія, операційний доступ, етапи операції.
15. Плевра. Частини, порожнина, плевральні синуси. Пневмоторакс. Різновиди. Способи усунення. Пункція плевральної порожнини.
16. Клінічна анатомія легень. Поділ легень на частки, сегменти, особливості кровопостачання. Оперативні доступи до легень. Видалення легені, частки та сегмента.
17. Клінічна анатомія середостіння. Межі, поділ на відділи, органи переднього та заднього середостіння.
18. Клінічна анатомія серця. Межі, поверхні, борозни, камери. Клапани серця. Артерії серця. Венозний відтік. Оперативні доступи до серця. Етапи операції з ушивання рани серця. Вроджені вади серця та великих судин. Їх хірургічне лікування. Аорто-коронарне шунтування. Оперативні доступи та етапи операції.
19. Клінічна анатомія перикарда. Синуси. Пункція порожнини перикарда.
20. Торакотомія з резекцією ребра. Оперативні доступи. Етапи операції.
21. Передньобокова стінка живота. Поділ на області та їх межі. Слабкі місця. Проекція органів черевної порожнини на передньобокову стінку живота. Клінічна анатомія пупкової ділянки. Біла лінія живота.
22. Внутрішня поверхня передньої черевної стінки. Складки очеревини, їх вміст, ямки.
23. Пахвинний канал, його стінки, внутрішнє та зовнішнє кільця, вміст у чоловіків та жінок. Стегновий канал, стінки, отвори.
24. Класифікація гриж живота. Загальні етапи грижесечіння. Оперативне лікування пахвинних, стегових, пупкових гриж та гриж білої лінії живота.

25. Верхній поверх черевної порожнини. Межі. Сумки. Нижній поверх черевної порожнини. Межі. Канали, синуси, закутки. Шляхи розповсюдження гнійних процесів в черевній порожнині. Зв'язок с порожниною малого таза.
26. Лапаротомія. Види лапаротомії, характеристика. Лапароскопія, характеристика доступа. Кишкові шви. Футляри стінки кишки. Анатомо - функціональне обґрунтування шву. Техніка кишкових швів.
27. Шлунок. Скелетотопія, отвори, відділи, кровопостачання. Оперативні доступи до шлунка. Гастростомія. Гастроентеростомія. Резекція шлунка. Види ваготомії.
28. Клінічна анатомія печінки. Зв'язки, борозни, ворота печінки, особливості кровопостачання. Внутрішньо - та позапечінкові жовчні протоки. Утворення та відтік жовчі. Холецистектомія. Види. Оперативні доступи. Етапи операції.
29. Клінічна анатомія підшлункової залози. Принципи виконання оперативних втручань.
30. Клінічна анатомія тонкої кишки. Відділи, відношення до очеревини, кровопостачання, венозний відтік. Резекція тонкої кишки. Види міжкишкових анастомозів.
31. Клінічна анатомія товстої кишки. Відділи, відношення до очеревини. Апендектомія. Оперативні доступи. Етапи операцій. Калова фістула та протиприродний задній прохід, їх функціональні відмінності, оперативні доступи, етапи операцій
32. Клінічна анатомія поперекової ділянки. Межі, відділи, пошарова будова. Слабкі місця. Клінічна анатомія заочеревинного простору. Фасції, клітковинні простори та шляхи розповсюдження гнійної інфекції. Органи, судини, нервові сплетення заочеревинного простору.
33. Клінічна анатомія нирок. Фіксуєчий апарат нирки. Нефротомія. Нефректомія. Оперативні доступи. Етапи операції.
34. Клінічна анатомія малого таза. Кістки, м'язи, фасції та клітковинні простори таза. Шляхи розповсюдження запальних процесів з порожнини таза. Поверхи.
35. Клінічна анатомія жіночої та чоловічої промежини.
36. Клінічна анатомія прямої кишки. Відділи, особливості будови стінки кишки, сфінктери, артеріальне кровопостачання, особливості венозного відтоку.
37. Клінічна анатомія сечового міхура. Пункція та високий розтин сечового міхура. Оперативний доступ, етапи операції.
38. Клінічна анатомія яєчка. Оболонки. Водянка яєчка. Операції за Вінкельманом та Бергманом. Етапи операції.
39. Клінічна анатомія матки. Частина, будова стінки. Фіксуєчий апарат матки. Кровопостачання. Венозний відтік. Види позаматкової вагітності. Операція при позаматковій вагітності. Оперативний доступ, етапи операції.
40. Клінічна анатомія хребта. Відділи, вигини, поєднання хребців. Спинний мозок, його оболонки. Утворення спинномозкових нервів. Люмбальна пункція.
41. Клінічна анатомія підключичної області. Трикутники, судини, нерви. Клінічна анатомія пахвової ділянки. Пахвова ямка, її стінки, вміст.
42. Клінічна анатомія передпліччя. Ділянки, пошарова будова. Судинно-нервові пучки.
43. Клінічна анатомія долонної поверхні кисті.
44. Клінічна анатомія сідничної області. Квадранти, щілини, їх вміст .
45. Клінічна анатомія передньої області стегна. Стегновий трикутник. Привідний канал.
46. Підколінна ямка. Межі. Вміст (судини та нерви).
47. Клінічна анатомія передньої та задньої області гомілки. Канали. Судинно-нервові пучки.
48. Клінічна анатомія тилу та підшви стопи: судинно-нервові пучки, борозни, вміст.
49. Розрізи при флегмонах кисті та передпліччя. Панарицій. Види, розрізи.
50. Операції на судинах. Техніка накладання судинного шву. Шов Карреля.
51. Перев'язка судин верхньої та нижньої кінцівок. Проекційні лінії. Загальні етапи оголення та перев'язки пахвової, плечової, променевої, ліктьової, стегнової, підколінної артерії.
52. Операції при варикозному розширенні вен нижніх кінцівок. Операція Маделунга, Беккока.

53. Ампутації. Класифікація. Особливості обробки шкіри, м'язів, судин, нервів при ампутаціях.
54. Трьохмоментна конусокутова ампутація за М.І. Пироговим. Кістковопластична ампутація стегна за Грітті-Шимановським. Кістковопластична ампутація гомілки за М.І.Пироговим.
55. Остеосинтез. Остеотомії.

Перелік практичних навичок та вмінь, якими необхідно опанувати.

1. Користування загальним хірургічним інструментарієм:
 - для розтину тканин;
 - для тимчасової зупинки кровотечі;
 - для утримання та фіксації тканин;
 - для з'єднання тканин;
2. Тимчасова зупинка кровотечі (притискання крупних судин до кісткових утворень, накладання джгута на кінцівку, накладання тугої пов'язки);
3. Володіння в'язанням хірургічних вузлів (подвійний хірургічний, простий (жіночий), морський);
4. Володіння накладанням хірургічних швів (вузловий, безперервний обвивний) на симуляторі;
5. Вміти продемонструвати виконання екстреної конікотомії.
6. Підготувати набір для первинної хірургічної обробки рани м'яких тканин.
7. Вміти продемонструвати набори спеціальних хірургічних інструментів для трепанації черепа, трахеостомії, резекції ребер, ампутації кінцівок.

12. Рекомендована література

Основна:

1. Клінічна анатомія та оперативна хірургія. Том 1: підручник / В. І. Півторак, О. Б. Кобзар, С.М.Білаш [та ін.]; за ред. В. І. Півторака, О. Б. Кобзаря. - Вінниця : Нова книга, 2021.- 568 с.
2. Оперативна хірургія та топографічна анатомія: підручник / Ахтемійчук Ю.Т., Вовк Ю.М., Дорошенко С.В.[та ін.]; за ред. Ковальського М.П – 5-видання. Київ: Медицина, 2020. - 504 с.
3. Алгоритм виконання практичних навичок із клінічної анатомії та оперативної хірургії : посібник / Гнатюк М.С., Слабий О.Б., Татарчук Л.В., Кріцак М.Ю. - Тернопіль: ТНМУ. 2020. – 92 с.

Додаткова:

1. Короткій курс топографічної анатомії та топографічної хірургії: підручник / В.І. Півторак, О.Б. Кобзар, Ю.Г. Шевчук, Вінниця: Нова Книга, 2016 р.;
2. Оперативна хірургія і топографічна анатомія голови та ший: підручник/ В.І. Півторак, О.М. Проніна, Ю.М. Вовк [та ін.]; за ред. професорів: В.І. Півторака, О.М. Проніної. - Вінниця: Нова книга, 2016. - 312 с.;
3. Koshelnyk E.L. Basics of clinical anatomy and operative surgery: study guide for students / E.L.Koshelnyk, A.G.Popov. – Odessa: Odessa State Medical University, 2019. – 103 p.
4. Clinical Anatomy and Operative Surgery/Олександр Слободян, Григорій Костюк, Віктор Єршов, Володимир Півторак. AUS Medicine Publishing, 2018.-504 p.
5. Загальна хірургія : базовий підруч. для студ. ВНЗ - мед. ун-тів й академій / [С. Д. Хіміч, М. Д. Желіба, І. Д. Герич та ін.] ; за ред. С. Д. Хіміча, М. Д. Желіби. - 3-є вид., переробл. і допов. - Київ : Медицина, 2018. - 607 с. : іл. - Бібліогр.: с. 607.;
6. Черкасов В.Г., Бобрик І.І., Гумінський Ю.Й., Ковальчук О.І. Міжнародна анатомічна термінологія (латинські, українські, російські та англійські еквіваленти) Вінниця: Нова Книга, 2010. – 392 с. (навчальний посібник).
7. Воєнно-польова хірургія: підручник / Я.Л. Заруцький, В.М. Запорожан, В.Я. Білий, В.М. Денисенко, та ін.; за ред. Я.Л. Заруцького, В.М. Запорожана. – Одеса: ОНМедУ, 2016;

13. Електронні інформаційні ресурси

1. <https://info.odmu.edu.ua/chair/anatomy/files/109/ua> - матеріали з курсу «Клінічна анатомія та оперативна хірургія»
2. <https://webop.com> - онлайн-довідник та електронна книга з хірургічних операцій.
3. <https://anatom.ua>. – провідний ресурс з Анатомії людини
4. <https://www.primalpictures.com>. – ресурс 3D анатомії для педагогів, студентів, практиків і професіоналів
5. <https://www.visiblebody.com> – ресурс міжнародної освітньої спільноти «Visible Body»
6. <https://3d4medical.com> - найдосконаліша у світі платформа 3D-анатомії